

Digital humanities a filozofia – problém digitálneho výskumu

ANDREJ GOGORA

Cieľom štúdie je objasniť interdisciplinárnu a metodologickú povahu vzťahu filozofie a digital humanities. Skúmanie sa skladá z analýzy piatich modov prepojenia informačných technológií a humanitných vied (Svensson 2010) a ich špecifikácií pre podmienky digitálneho výskumu vo filozofii. Najskôr uvedieme definície digital humanities, potom vymedzíme Svenssonove mody a znázorníme ich digitálnymi projektmi vo filozofii a ich metodologickými predpokladmi (detailne rozanalyzujeme prvý modus). Zámerom je ponúknuť prehľad vzťahu filozofie a digital humanities a načrtnúť možnosti ich využitia vo filozofii.

1. DIGITAL HUMANITIES – CHARAKTERISTIKA A DEFINÍCIE

Vzhľadom na nedostatok príspevkov na túto tému v domácej literatúre najskôr vysvetlíme pojem digital humanities¹ (ďalej len skratka DH). Ide o aktuálny interdisciplinárny prístup, ktorý prepája digitálne zdroje a výpočtové procesy s výskumom a výučbou v jednotlivých humanitných disciplínach. Reflektuje výskumné paradigmy a metódy humanitných vied, hľadá nové spôsoby pýtania sa a riešenia umožnené súčinnosťou s počítačom (Schreibman – Siemens et al. 2004). DH teda prepája digitálne prostriedky s výskumnými cieľmi a metódami humanitných odborov – v našom prípade filozofie (z jej perspektívy a v jej prospech). Množstvo zapojených disciplín, ich predmetov a prístupov (literárna veda, lingvistika, historické a filozofické vedy, právo, dejiny či teória umenia) spôsobuje, že DH je dynamické vedecké pole, ktoré má veľa definícií. Fred Gibbs (2013) ich pre prehľadnosť utriedil do kategórií podľa výskytov. Najčastejšie sú tie, ktoré tvrdia, že DH sú využitím technológií pre skúmanie v humanitných disciplínach, ďalšie vyzdvihujú digitálne médiá a webovú komunikáciu. Tretí najpočetnejší typ chápe DH ako budúcnosť humanitných vied (290). DH sa často definuje aj ako zastrešujúci termín pre spektrum aktivít a tém (Bobleby 2012). Dôležitými črtami v definíciách DH sú ich komunitný charakter, interdisciplinárne väzby a digitalizácia dokumentov. Niektorí autori ich z praktických dôvodov odmietajú definovať (Ramsay 2013). Napriek tejto nejednotnosti si určíme základný profil DH: výskum a výučba v humanitných disciplínach sa realizujú pomocou výpočtových procesov, východiskom sú digitálne zdroje, rozširujú sa

* Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu Vega č. 2/0107/14 *Hypermediálny artefakt v postdigitálnej dobe*.

tradičné výskumné metódy a výstupy a podporuje sa digitálny výskum a interdisciplinárna komunita.

2. DH a filozofický výskum – päť modov zapojenia

Približne od roku 2010 sa najmä v blogosfére objavujú hlasy upozorňujúce na neprítomnosť filozofov v DH komunite (Spiro 2013, Kane 2014). Peter Bradley uvádza: „Nie je veľa filozofov, ktorí využívajú postupy digital humanities na to, aby *robili* filozofiu a používali digitálne nástroje na výučbu filozofie” (2011). Zdá sa teda, že filozofi nespĺňajú hlavnú podmienku DH – ide však skôr o ich nezáujem o diskurz DH, pretože evidujeme filozofické projekty, ktoré výpočtové nástroje aplikujú, no chýba im snaha reflektovať ich v kontexte DH. Príklady podobných projektov uvedieme v nasledujúcej časti, v ktorej odpovieme na tieto otázky: Ako metodologicky a disciplinárne systematizovať neprehľadný výskyt digitálnych technológií vo filozofických vedách? Ako usporiadať a definovať priesečníky DH a filozofického výskumu?

Pomôžeme si schémou Patrika Svenssona (2010), ktorá sa nezameriava na filozofiu a DH, ale na vzťah IT a humanitných vied z perspektívy DH. Využijeme výhody tohto širšieho rozdelenia (jeho schéma zodpovedá profilu DH) na to, aby sme štrukturovali vzťah filozofie a DH. Svensson preferuje predstavu inkluzívneho priesečníka humanitných vied a IT, ktorý definuje, ako sme už spomínali, piatimi modmi. Povaha modov je pre jednotlivé disciplíny rôzna, my ich doložíme príkladmi digitálnych filozofických projektov (nezameriavame sa na špecifické filozofické disciplíny, príklady sme vybrali podľa ich relevantnosti pre jednotlivé mody).

2.1. Informačné technológie ako nástroj

V prvom mode sú výpočtové nástroje metodickými prostriedkami, ktoré sa aplikujú vo výskume humanitných vied, modifikujú jeho prax, riešia úlohy a generujú výsledky odlišným spôsobom ako tradičné postupy. V DH sa používajú napríklad nástroje na počítačové spracovanie textu, jazyka a audiovizuálnych formátov, geografické mapovanie, 3D modelovanie, manažment zdrojov, projektov a bibliografie. Svensson upozorňuje, že tieto nástroje nie sú neutrálne artefakty, lebo pri ich budovaní a využití nadobúdajú epistemické záväzky, ktoré ovplyvňujú identifikáciu objektov skúmania, metodickú procedúru a interpretačný rámec. Z definície DH jasne vystupuje, že inštrumentálna funkcia IT je v ich praxi zásadná. Ako to je v prípade filozofie? Charles Ess (2004) spomína len elementárne výpočtové nástroje aplikované vo filozofii ako napríklad textový editor, digitálne spracovanie textu, hypertext, databázové a webové nástroje, mailing listy a elearningové nástroje. Svensson uvádza už zložitejšie interpretatívne a experimentálne nástroje. Po zmapovaní digitálnych filozofických projektov konštatujeme, že najčastejšie sa aplikujú tri druhy výpočtových nástrojov – textové, vizualizačné a kolaboratívne.

2.1.1. Textová analýza

Prostriedky automatizovanej textovej analýzy sa vo filozofii objavujú od 90. rokov 20. storočia a vzhľadom na početnosť, dosiahnuté výsledky a prácu s filozofickou „surovinou“ ich považujeme za najvýznamnejší výpočtový nástroj vo filozofii. Zahŕňa nástroje výpočtovej a korpusovej lingvistiky, sémantiky a spracovania prirodzeného

jazyka, štýlometrie a iné. Pri výbere a hodnotení príkladov sa riadime dvoma kritériami: a) Aký je vzťah medzi aplikáciou výpočtového nástroja a filozofickou hypotézou/cieľom? b) Aký prínos má aplikácia výpočtového nástroja pre výsledky/realizáciu filozofického výskumu?

Prvým príkladom je štúdia autoriek Simonetta Bassi a Felice Dell'Orletta (2006), v ktorej skúmajú možnosti extrakcie informácií z filozofického textu Giordana Bruna *De gli eroici furori* s cieľom zachytiť, ako sa vybrané pojmy v texte modifikujú a načrtnúť dynamiku jeho sémantického priestoru. Zvolenou metódou je aplikácia nástroja InfoMap NLP Software, ktorý je variantou latentnej sémantickej analýzy založenej na distribučnej hypotéze (význam slova určuje jeho použitie v lingvistickom kontexte – dve slová sú sémanticky blízke, ak majú podobný kontext). Pomocou automatizovanej derivácie a komparácie kontextových vektorov z distribúcie jednotlivých slov vytvorili sémantickú mapu Brunovho textu. Z hľadiska určených kritérií platí, že nástroj neaplikujú s cieľom dokázať alebo vyvrátiť filozofickú hypotézu, chcú otestovať možnosti vylepšenia interpretácie filozofických textov pomocou výpočtovej sémantiky. Autorky avizujú, že ich prístup je príkladom „prínosných synergii získaných spojením štandardného filozofického výskumu s pokročilými technikami výpočtovej lingvistiky“ (15), ich postup je však inštrumentálny. Platnosť získaných záverov sa potvrdila pri pojmoch *pravda* a *poznanie*, ktoré majú iné kontexty v prvej a druhej časti textu, čo interpretácia vysvetľuje na pozadí Brunovej dvojakej koncepcie poznania, ktorá sa premietla do prvej a druhej polovice knihy. Potvrdila sa tak heuristická hodnota tohto výpočtového nástroja, ktorý môže byť užitočný pre historikov filozofie pri monitorovaní významových zmien pojmov v korpuse viacerých textov. Sémantické mapy môžu viesť k naznačeniu hypotéz a k novým perspektívam filozofickej textovej analýzy.

Ďalším príkladom je štúdia Aurélie Herbelot a Evy von Redecker (2012), ktoré takisto aplikujú techniky distribučnej výpočtovej sémantiky. Rozdiel je ten, že ich využívajú na dokazovanie filozofických hypotéz a na ich overovanie pomocou výpočtovej lingvistiky. Hypotézami sú tvrdenia feministickej filozofie a teórie interseksionality (diskurzívne vymedzenie prekrývajúcich sa foriem nerovnosti – predsudky voči čiernej žene sú odlišné od súčtu predsudkov voči ženám a čiernym ľuďom). V diskusii konštruktivismu a biologického esencializmu ponúka tento digitálny nástroj výstupy, ktorých spracovanie bolo donedávna len ručné a časovo náročné. Autorky predpokladajú, že výpočtová sémantika: „a) poskytne filozofickému výskumu primerané množstvo dát, b) predíde problému selektívnej povahy zdrojov“ (46). Pomocou výpočtových algoritmov získali z dát Wikipédie sémantické kontexty určených pojmov. V skratke, výsledky potvrdili, že najčastejšie kontextové výskyty sú odlišné pre spojenie *čierna žena* a pre samostatné vektory *čierni ľudia* a *ženy* (porovnanie distribúcie pre *žena*, *čierna žena* a *Ázija* preukázalo, že etnicita má zásadný význam vo formovaní identity). Tým sa vo feministickej teórii interseksionality potvrdilo, že diskurz o osobách patriacich do dvoch sociálnych skupín sa odlišuje od diskurzu o jednotlivých skupinách. Prínosom tohto nástroja je automatizované získavanie dát užitočných najmä pre filozoficko-diskurzívnu analýzu sociálnych javov (otázne je, či dáta z Wikipédie reprezentujú vzhľadom na hypotézu relevantný zdroj). Nie je to riešenie

problému, ale lingvistická a štatistická reprezentácia hypotéz feministickej filozofie.

Tretím príkladom je projekt *SalVe2: Extrakcia dát z textu vo filozofii* (*SalVe2: Text Mining in Philosophy*) autorky Sanne Vrijenhoek z roku 2013, ktorá vyvíja výpočtový nástroj na vyhľadávanie podobných textov z korpusu filozofických diel. Cieľom je uľahčiť prácu s veľkým množstvom textu pomocou digitálnej textovej analýzy, ktorá má pre určitý pojem alebo pasáž odporučiť odkazy na súvisiace filozofické pojmy a pasáže. Napríklad pri čítaní kapitoly o analytickosti u Bolzana má nástroj automaticky odporučiť úryvok z Kanta, v ktorom skúma analytickosť. Projekt je motivovaný potrebou zorientovať sa v množstve filozofických textov, z ktorých sú niektoré pre analýzu podstatné, no sú mimo autorovej pozornosti alebo ich nemá čas spracovať. Aby splnili cieľ, korpus kategorizovaných filozofických textov (22 monografií) rozdelili na odseky a kapitoly, tie lematizovali a vygenerovali bi-gram pre všetky slová, pričom ak sú v ňom dve slová vedľa seba, zaznamená sa medzi ich uzlami priamka (ak sa to opakuje, priamka sa zvýrazní) a algoritmom sa vypočíta podobnosť súboru s každým iným. Výsledky potvrdili, že získané hodnoty neboli dostatočné, aby potvrdili relevantnú podobnosť. Niektoré evidentne súvisiace texty a kategórie však vykazovali vysokú podobnosť, čo znamená, že tento prístup má pre prácu v oblasti filozofie potenciál, no vyžaduje prepracovanejšiu metódu analýzy podobnosti. Projekt nemá za cieľ potvrdiť filozofickú hypotézu, účelom je uľahčiť textovú analýzu, ide teda o pomocný nástroj tradičnej konceptuálnej analýzy aplikovateľný na iné texty, nielen filozofické. Po prepracovaní metodologickej časti, po vytvorení korpusu textov a online vyhľadávania môže byť užitočný pre prvotnú orientáciu v skúmanej problematike.

Ďalšie príklady uvádzame len stručne: NUMEXCO je softvér pre tematickú analýzu Descartovho diela *Diskurz o metóde* s cieľom poskytnúť rýchlu identifikáciu námetov a „objektívnu“ orientáciu v texte; ANTA je nástroj určený na sieťovú analýzu korpusov, bol vyvíjaný v spolupráci s Brunom Latourom, filozofom a zakladateľom teórie-siete aktérov (ANT), podľa ktorej ho skonštruovali – predpoklady filozoficko-antropologickej teórie (transformatívnosť a sieťový prístup) boli implementované do algoritmu digitálneho nástroja; Céline Poudat a Sylvain Loiseau (2005) porovnávali filozofické a lingvistické autorské štýly; Temple (1996) analyzoval štýlometrické dáta korpusu Platónových dialógov; po kompilácii *Korpusu anglických filozofických textov* (*The Corpus of English Philosophy Texts* – CEPiT) sa realizovalo viacero projektov skúmajúcich filozofické texty výpočtovými nástrojmi, no svojou motiváciou spadajú do oblasti výpočtovej lingvistiky – Begoña Crespo-García (2011), Isabel Moskowich (2011), Leida María Monaco a Luis Puente Castelo (2013).

Z uvedených príkladov teraz určíme metodologické východiská týkajúce sa aplikácie výpočtových textových nástrojov vo filozofickom výskume. Podľa prvého kritéria – vzťah nástroja a filozofického cieľa – je evidentné, že okrem druhého príkladu, a prípadne štýlometrických výpočtových analýz Platónových *Dialógov*, väčšina výskumov používa nástroje skôr ako inštrumentálne prostriedky na splnenie lingvistico-štatistických cieľov. Z hľadiska kompetencie sa potvrdzuje, že tieto nástroje sú vnímané ako suplementárne a pomocné metódy pre tradičné filozofické textové analýzy, ktoré poskytujú kvantitatívne údaje cenné pre zoznámenie sa s textom a jeho interpretáciu. Uvedený prístup má potenciál v možnosti naznačovania nových filo-

zofických hypotéz a v získavaní poznatkov, ktoré sa ťažko dosahujú tradičnými metódami. Otázna je možnosť štandardizácie týchto výpočtových nástrojov a ich šírenia vo filozofickej praxi. Na druhej strane, perspektívou do budúcnosti je možnosť deduktívnej aplikácie výpočtových textových nástrojov na potvrdenie konkrétnych filozofických hypotéz – implementácia nástrojov vzhľadom na požiadavky špecifického filozofického pýtania sa. Aplikácia textových nástrojov poskytuje dáta, na základe ktorých môže byť filozofická hypotéza formulovaná, vyvrátená a potvrdená; tieto prípadné dáta exemplifikujú a ilustrujú špecifické javy.

Podľa druhého kritéria – prínos pre filozofický výskum – sú výsledky pomerne kolísavé a potvrdzujú experimentálnu povahu výskumov. Predbežne však môžeme tvrdiť, že aplikácie týchto nástrojov môžu byť heuristicky užitočné napríklad pre históriu filozofie pri vyhľadávaní pojmov, ich porovnávaní u autorov, monitorovaní pojmových zmien, identifikovaní konceptuálnych väzieb a príbuzností v dejinách filozofie, v rekonštrukcii argumentov a, ako potvrdil druhý príklad, najmä v diskurzívnych analýzach prirodzeného jazyka a sociálnych javov, ktorých dokazovanie je založené na kvantifikovateľných dátach. Problém digitálnych zdrojov rozoberáme v spojitosti s ďalším modom, tu preto len dodáme, že vo všetkých výskumoch sú potrebné dáta, a teda budovanie relevantných filozofických zdrojov môže akcelerovať aplikácie výpočtových textových nástrojov. Do popredia sa dostáva aj požiadavka dostatočne veľkých, reprezentatívnych a vhodne vybraných textových zdrojov (na to sme upozornili pri druhom príklade). Ďalším problémom je otázka, do akej miery je možné tieto nástroje uplatniť pre širšie spektrum filozofických úloh. Väčšina výskumov vyvíja vlastné nástroje pre špecifické potreby, pre širšiu odozvu medzi filozofmi je kľúčové uvažovať o unifikácii vybraných typov výpočtových metód. V príkladoch sa vyskytli rôzne druhy nástrojov, ktoré majú spoločný metodologický základ vo výpočtovej a korpusovej lingvistike. Z tohto hľadiska sa javí zrejماً potreba kooperácie odborníkov a odborníčok z oblasti filozofie a lingvistiky, programovania, resp. iných oblastí (pozri 4. a 5. modus).

2.1.2. Vizualizácia

Vzhľadom na abstraktnú povahu filozofie sa zdá, že vizualizačné nástroje nie sú pre ňu zaujímavé, hoci asi od roku 2000 sa vo filozofických projektoch objavujú častejšie. Definícia znie: „Metóda vizualizácie je systematické, trvalé a grafické zobrazenie informácie tým spôsobom, aby pomohlo získať poznatky, rozvíjať porozumenie a komunikovať skúsenosť“ (Lengler – Eppler 2007, 83). Cieľom vizualizácie je komunikovať poznatky a pomáhať iným, aby nadobudli nové poznatky (Suwara 2012). Z tohto hľadiska sme určili dve kritériá posudzovania príkladov: a) Je informácia, ktorá je vizuálne komunikovaná, relevantná? b) Umožňuje vizualizácia dosiahnuť nové poznatky a kritické posúdenie?

Projekt *Mapovanie republiky listov* (*Mapping the Republic of Letters*) vizualizuje novovekú korešpondenčnú sieť, ktorá bola vtedy jediným prostriedkom, ako sa na diaľku deliť o nové poznatky – jej podstatnou časťou sú listy filozofov. Pomocou interaktívneho vizualizačného nástroja spracovali metadáta 55 tisícov dopisov tak, aby na geografickej a časovej mape zobrazili ich väzby a rozptyl. Výsledky poskytli kom-

plexný pohľad na túto sieť a nové zistenia napríklad o nižšej miere kozmopolitizmu Voltairových stykov, než sa všeobecne predpokladalo. Ďalším projektom z roku 2013 je *MINERVA – Vizualizácia dát pre podporu interpretácie Kantovho diela* (*Minerva – Data visualization to support the interpretation of Kant’s work*), ktorého cieľom je znázorniť vývin Kantovho slovníka v jeho diele. Prínosom je interaktívny a dynamický proces čítania, umožnený sledovaním termínov v texte aj v súvislostiach celého diela. Tradičný výklad potvrdil správnosť výsledkov, ktoré okrem toho prinášajú aj originálne re-interpretácie, prínosné pre filozofickú historiografiu a pedagogiku. Sporným príkladom je *Znázornenie histórie filozofie* (*Graphing the History of Philosophy*) od Simona Rapera – ide o graf histórie filozofie, zhotovený z dát z kolónok „ovplyvnený“ a „ovplyvnil“ na wiki stránkach filozofov. Vizualizácia vyvolala kritiku, lebo použité dáta nereprezentujú skutočné väzby medzi filozofmi. Viaceré projekty vizualizujú štruktúru jednotlivých textov a ich vnútornú logiku: *Mapa Hegelovej Logiky ako vedy* (*A Map of Hegel’s Science of Logic*) a *Spinozove diagramy* (*Spinoza Graphs*). Časté sú vizualizácie bibliografie: Kieran Healy (2013) vizualizoval sieť citovaných diel od roku 1993 v štyroch významných filozofických časopisoch, Chris Alen Sula (2012) sumarizoval tému filozofie a výpočtovej vizualizácie.

Najčastejšie použité typy nástrojov na vizualizáciu vo filozofii sú digitálne schémy textov a argumentov, tematické mapy, sémantické siete, časopriestorové mapy, diagramy histórie filozofie a ilustrácie pre vyučovanie. Z príkladov je zrejmé, že vizualizácia je založená na výstupoch textových analýz – väčšina projektov je na priesečníku týchto dvoch prístupov. Okrem toho, vizualizácia vo filozofii často pracuje so štatistickými a metafyzickými údajmi. Považuje sa skôr za doplnkový nástroj, ktorý je vylúčený z tradičnej metodológie, no jeho dôraz na pragmatické znázornenia a diskurzívnu topológiu prináša empirické a figuratívne informácie o jednotlivých témach alebo štruktúre filozofických disciplín. Vizuálne znázornenie filozofických a metafyzických tém prináša v mnohých prípadoch relevantné informácie a námety na posúdenie. Podmienkou adekvátnej vizualizácie je, aby nebola samoučelná; čerpala relevantné dáta; komunikovala platné a overené tvrdenia; zobrazovala ich zrozumiteľným a graficky príťažlivým spôsobom.

2.1.3. Kolaborácia

Ďalším výpočtovým prostriedkom aplikovaným vo filozofii sú kolaboratívne nástroje zacielené na spoločnú prácu viacerých aktérov a dosahovanie spoločných cieľov. Princíp kolaborácie priamo súvisí s interdisciplinárnou funkciou DH a s ambíciou združovať vedcov z rôznych oblastí. Tento nástroj nie je vo filozofii príliš rozšírený, preto uvedieme iba niekoľko príkladov.

Latoura sme spomenuli pri nástroji ANTA, stojí aj za projektom AIME, ktorý je kolaboratívnym výskumom realizovaným digitálnym komunikačným nástrojom. Publikoval tlačенú knihu *Skúmanie módov existencie* (*An Inquiry Into the Modes of Existence*, 2013), v ktorej analyzoval problém modernity. Neskôr so svojím tímom vytvoril webovú platformu s jej digitálnou verziou – do nej môžu čitatelia vkladať vlastné príspevky, podľa ktorých sa urobí revízia pôvodného textu. Na AIME je pre DH zaujímavé to, že nástroj je aplikovaný v súlade s filozofickým metodickým pred-

pokladom – pri skúmaní modernity musíme analyzovať jej hybridné procesy, kríženia a zmesi modov existencie. Latour predpokladá, že zber komentárov k týmto kríženiám od čitateľov cez webovú platformu túto podmienku splní. Zozbierali množstvo príspevkov, ktoré prešli odbornou kontrolou, boli zakomponované do originálneho textu a prispeli k lepšiemu pochopeniu hybridnej povahy modernity. Výhrady, že systém príspevkov sa dá nahradiť osobnou komunikáciou (no nie tak efektívne) sú oprávnené, hovoríme teda o doplnkovom kolaboratívnom nástroji. Spomenieme ešte nástroje crowdsourcingu na budovanie infraštruktúry – ide o úlohy bez priamej filozofickej motivácie: *Prepíš Benthama (Transcribe Bentham)* je participatívne online rozhranie na dobrovoľný prepis Benthamových rukopisov; *Diderotova a d'Alembertova encyklopédia (The Encyclopedia of Diderot & d'Alembert)* je kolaboratívny projekt zaoberajúci sa prekladom známej francúzskej encyklopédie do angličtiny.

V porovnaní s predošlými typmi sa kolaborácia nejaví ako obzvlášť produktívny a generatívny nástroj pre filozofiu. Dialóg a diskusia sú najstaršie formy filozofovania a digitálna kolaborácia je ich zrýchlenou a dostupnejšou doplnkovou formou. Napriek tomu má byť predmetom záujmu filozofov, pretože podporuje spoluprácu a zlepšuje infraštruktúru digitálneho výskumu.

Viacere z uvedených nástrojov tohto prvého modu sú v experimentálnej fáze, mnohé sú problematické, iné sú doplnkom tradičných metód, niektoré generovali poznatky a motivovali k novým hypotézam. Potvrdilo sa, že v rámci DH je tento modus kľúčový pre digitálny filozofický výskum. Aby bol produktívnejší, je nutné uvažovať o jeho systematizácii, zakomponovaní do filozofickej metodológie a o kritickej diskusii a zhodnotení zo strany filozofov.

2.2. Informačné technológie ako predmet skúmania

Druhý modus reprezentuje IT ako novú tému a predmet skúmania v humanitných vedách. Pojmy z počítačovej vedy prenikali do filozofie už od 60. rokov 20. storočia ako predmety skúmania analyzované filozofickými metódami. Vo filozofii sa objavili témy ako povaha algoritmu a programovacieho jazyka, umelá inteligencia, neurobotika, počítačové modely mysle, metafyzika informácií, počítačová etika, vplyv počítačov na spoločnosť a internetová kultúra. Svensson uvádza, že IT ako predmety skúmania sú opodstatnené, no ich zameranie väčšmi upevňuje väzby na tradičné vedné disciplíny než na technológie ako inštrumentálne nástroje, čo vlastne znamená vzdalovanie sa DH a oslabovanie ich významu a praxe. V rámci DH sa stretávame s týmto modom, no jeho postavenie je pomerne samostatné a málokedy sa považuje za ich súčasť. Prísne povedané, je mimo oblasť DH. Svenssonov prístup je dôležitý, lebo vydeľuje IT ako tému skúmania z pôsobnosti DH – na základe toho vyčleňujeme filozofické analýzy IT ako predmetu skúmania mimo priesečník DH a filozofie.

2.3. Informačné technológie ako médium

Tretí modus je digitálnou formou alebo médium, v ktorom sa ukladajú a prenášajú informácie: „Digital humanities nie je jednotné pole, ale *súbor konvergentných praktík* skúmajúcich univerzum, v ktorom: a) tlač nie je výhradné a normatívne médium na tvorbu alebo šírenie vedenia; namiesto toho je absorbovaná do nových multimediálnych konfigurácií; b) digitálne nástroje, techniky a média menia tvorbu

a šírenie vedenia“ (Presner – Schnapp et al. 2010). Primárne ide o digitalizáciu analógových objektov a ich archiváciu, ale aj o produkciu nových foriem artefaktov. Hlavnou črtou týchto modov reprezentácie sú multimedialita, interaktivita a fungibilita (obsahy sú re-manipulované a re-mobilizované bezstratovo). Svensson pripomína, že tento modus sa často spája s predošlým, no v DH sa čoraz viac objavujú nové možnosti produkcie poznatkov prostredníctvom kreatívneho média, teda jeho prelínanie s prvým modom.

V prípade tohto modu a filozofie sa sústredíme na problém digitálnych zdrojov. Filozofická tvorba bola a stále je ohraničená tlačovým médiom, jeho materialitou a dostupnosťou. Digitalizácia umožnila tvorbu multimodálnych zdrojov ako napríklad digitálne texty a knižnice, korpusové databázy, bibliografické indexy, výskumné kolaboratívne platformy, emailové zoznamy a diskusné skupiny, vizualizácie, multimedialne nahrávky, blogy, podcasty a tweety. Medzi významné digitálne zdroje vo filozofii patria *Stanfordská encyklopédia filozofie* (*Stanford Encyclopedia of Philosophy* – SEP) a *Internetová encyklopédia filozofie* (*Internet Encyclopedia of Philosophy* – IEP), ktoré ponúkajú množstvo hesiel vytvorených profesionálnymi filozofmi. Viaceré digitálne projekty vo filozofii čerpajú z týchto dvoch zdrojov, najmä pre ich vysokú kvalitu, dostupnosť a výpočtovú použiteľnosť. *Myslenie ranného novoveku online* (*Early Modern Thought Online* – EMTO) je rozsiahla databáza odkazov na externé digitalizované textové zdroje zamerané na novovekú filozofiu. *PhilPapers* je najväčšia filozofická bibliografia a citačný index, ktorý pokročilou metódou získavania dát z textov monitoruje publikačné zdroje vo filozofii. INPHO (*Indiana Philosophy Ontology Project*) je projekt budujúci dynamickú ontológiu a taxonómiu filozofie pomocou poloautomatizovanej analýzy textov. Už spomenutý CEPHiT obsahuje texty z rokov 1700 – 1900 doložené anotáciami a metadátami.

Z hľadiska metodológie sú uvedené zdroje používané ako vylepšenia ne-digitálnych foriem (SEP a IEP sú obohatenými encyklopédiami; EMTO, PhilPapers a INPHO rozširujú koncept knižnice, kartotéky a taxonomizácie; CEPHiT rozširuje možnosti knižničného manažmentu, čítania a vyhľadávania údajov). Popri vyššej dostupnosti, multimedialite a reprodukovateľnosti majú nové formy digitálnych zdrojov metodickú výhodu v neobmedzenej výpočtovej použiteľnosti pre rôzne výskumné úlohy (INPHO čerpá dáta zo SEP, IEP, PhilPapers, Google Books; CEPHiT je zdroj pre viacero korpusových výskumov, a to platí aj pre zdroje ako Wikipédia a podobne). Z toho je zrejmé, že budovanie digitálnych zdrojov vo filozofii stimuluje výskum v digitálnej, ale aj nedigitálnej forme.

2.4. Informačné technológie ako výskumné laboratórium

V tomto mode Svensson chápe IT ako humanitné a kultúrne laboratóriá, pri ktorých je dôležité technologické vybavenie, infraštruktúra a inštitucionálny rámec potrebný pre profesionálnu vedeckú prácu v DH. Tieto priestory môžu byť fyzické (laboratóriá, štúdiá, DH centrá), digitálne (webové platformy) alebo hybridné, ich funkciou je vývin a testovanie nástrojov, experimentálny výskum, tvorba a archivácia digitálnych zdrojov a ich sprístupňovanie, projektové, školiace a pedagogické aktivity, medzinárodné rezidencie. Vďaka IT a DH sa kompetencie humanitných vied

rozšírili o laboratórne a experimentálne priestory, ktoré sa tradične spájajú s exaktnými vedami. Pre stručnosť exemplifikujeme tento modus z hľadiska filozofie spolu s nasledujúcim modom.

2.5. Informačné technológie ako miesta aktivizmu

IT v tomto prípade iniciuje tvorbu aktívnej DH komunity, participačných, kolaboratívnych a interdisciplinárnych praktík humanitných vedcov a komunikáciu ich aktivít s verejnosťou. Takéto stratégie prinášajú pre zvyčajne uzavretý svet výskumu založeného na technológiách nové možnosti alternatívnych výstupov a verejnej diskusie – uplatnenie tohto modu bude mať vážne dôsledky pre chápanie humanitných vied a ich hraníc.

Štvrtý a piaty modus spolu súvisia a sú pre súčasný vzťah DH a filozofie strategické. Dôvod je praktický – vo filozofickej praxi absentujú technické laboratória, DH centrá, digitálne platformy, väzby na DH komunitu a interdisciplinárne tímy. Príklady týchto dvoch modov sú ojedinelé, väčšinou ide o jednotlivcov, malé skupiny, nevýrazné a neukončené iniciatívy – *Axiom Group* je skupina na VU University Amsterdam, ktorá má rozpracované projekty na priesečníku DH a filozofie; spomínaný projekt *PhilPapers* má technické a inštitucionálne zázemie v Centre pre digitálnu filozofiu (Centre for Digital Philosophy, University of Western Ontario) a projekt INPHO na Indiana University s výraznou finančnou podporou od americkej grantovej nadácie pre humanitné vedy (NEH). Latour pracuje na projektoch v parížskom centre Sciences Po. Phylo je DH projekt mapujúci akademikov a inštitúcie v oblasti filozofie. Početné sú asociácie, ktoré sa venujú IT z hľadiska druhého modu, no sú mimo záujmu DH – Digital|HPS a IACAP. *TeachPhilosophy101* je webový portál pre podporu pedagogického procesu. *Public Philosophy Journal* je filozofický časopis venujúci sa vzťahu akademického a každodenného života vydávaný iniciatívou Humanitné štúdiá v digitálnom veku (The Humanities in a Digital Age, Pennsylvania State University) a Matrix: Centrum pre DH a sociálne vedy (Center for Digital Humanities and Social Sciences, Michigan State University). Okrem toho, Axiom Group zorganizoval workshop *Digitálne humanitné štúdiá a filozofia (Digital Humanities and Philosophy, 2013)*, Roland Bluhm workshop *Automatizovaná filozofia prirodzeného jazyka: Úvod do používania lingvistického textového korpusu pre filozofické účely (Computerised Ordinary Language Philosophy: An Introduction to Using Linguistic Text Corpora for Philosophical Purposes, 2014)*. Výpočtové nástroje sú pre DH primárne, no v záujme využitia DH vo filozofii je nutné podporovať ľudské zdroje, know-how, grantové schémy, technologické vybavenie, participáciu filozofov v DH komunite a na konferenciách.

ZÁVER

Pomocou mapovania príkladov sme špecifikovali Svenssonove DH mody pre podmienky digitálneho výskumu vo filozofii. Analýza prvého modu potvrdila, že výpočtové nástroje sú pre prax DH vo filozofii kľúčové, no vyžadujú vyššiu mieru štandardizácie a systematizácie pre potreby filozofickej metodológie, heuristiky a interpretácie (najmä digitálne textové nástroje). V ďalšom mode sme zdôraznili

nutnosť budovania digitálnych zdrojov (korpora, textové databázy), ktoré sú schopné akcelerovať digitálny výskum vo filozofii. V posledných dvoch modoch sme naznačili požiadavku na vytváranie technologickej infraštruktúry, interdisciplinárnych väzieb a angažovania sa filozofov v DH komunite. Uvedené mody sa v praxi prekrývajú, ďalšie analýzy ich vzájomných vzťahov poskytnú komplexnejší pohľad na prepojenie DH a filozofie.

POZNÁMKY

- ¹ Digital humanities možno do slovenčiny preložiť ako digitálne humanitné štúdiá. Tento preklad však zatiaľ nie je ustálený, preto sme sa vo svojom príspevku rozhodli používať pôvodný anglický názov.

LITERATÚRA

- Bassi, Simonetta – Felice Dell’Orletta et al. 2006. Computational Linguistics Meets Philosophy: A Latent Semantic Analysis of Giordano Bruno’s Texts. In *Toward Computational Models of Literary Analysis*. Dostupné na: <http://www.cs.brandeis.edu/~marc/misc/proceedings/lrec-2006/workshops/W04/Literary%20analysis.pdf> [cit. 29. 8. 2016]
- Boble, Brett – Michael Gavin et al. 2012. An interview with Brett Boble. In *Debates in the Digital Humanities*, ed. Matthew K. Gold, 61 – 66. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bradley, Peter. 2011. Where Are the Philosophers? Thoughts from THATCamp Pedagogy. *Journal of Digital Humanities* 1 (1). Dostupné na: <http://journalofdigitalhumanities.org/1-1/where-are-the-philosophers-by-peter-bradley/> [cit. 29. 8. 2016]
- Crespo-García, Begoña. 2011. Persuasion Markers and Ideology in Eighteenth Century Philosophy Texts (CEPhiT). *Revista de Lenguas Para Fines Específicos*, 17: 199 – 228.
- Ess, Charles. 2004. ‘Revolution? What Revolution?’ Successes and Limits of Computing Technologies in Philosophy and Religion. In *A Companion to Digital Humanities*, eds. Susan Schreibman – Ray Siemens – John Unsworth, 132 – 142. Malden: Blackwell.
- Gibbs, Fred. 2013. Digital Humanities Definitions by Type. In *Defining Digital Humanities: A Reader*, eds. Melissa Terras – Julianne Nyhan – Edward Vanhoutte, 289 – 297. Burlington: Ashgate Publishing Company.
- Healy, Kieran. 2013. A Co-Citation Network for Philosophy. Dostupné na: <https://kieranhealy.org/blog/archives/2013/06/18/a-co-citation-network-for-philosophy/> [cit. 29. 8. 2016]
- Herbelot, Aurélie – Eva von Redecker et al. 2012. Distributional Techniques for Philosophical Enquiry. In *Proceedings of the 6th EACL Workshop on Language Technology for Cultural Heritage, Social Sciences, and Humanities*, 45 – 54. Avignon: Association for Computational Linguistics.
- Kane, Laura. 2014. No Room For Digital Humanities in Philosophy? Dostupné na: <https://digitalfellows.commons.gc.cuny.edu/2014/10/08/no-room-for-digital-humanities-in-philosophy/> [cit. 29. 8. 2016]
- Latour, Bruno. 2013. *An Inquiry into Modes of Existence: An Anthropology of the Moderns*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lengler, Ralph – Martin J. Eppler. 2007. Towards a periodic table of visualization methods for management. In *GVE, 07 Proceedings of the IASTED International Conference on Graphics and Visualization in Engineering*, 83 – 88. Anaheim: ACTA Press.
- Monaco, Leida Maria – Luis Puente Castelo. 2013. Conditionals in 18th-Century Philosophy Texts: A Corpus-Based Study. In *Corpus Linguistics 2013*, eds. Andrew Hardie – Robbie Love, 351 – 353. Lancaster: UCREL.
- Moskowich, Isabel. 2011. ‘The Golden Rule of Divine Philosophy’ Exemplified in the Coruña Corpus of English Scientific Writing. *Revista de Lenguas Para Fines Específicos*, 17: 167 – 198.

- Moor, James H. – Terrell Ward Bynum, eds. 1998. *The Digital Phoenix: How Computers are Changing Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Presner, Todd – Jeffrey Schnapp et al. 2010. *The Digital Humanities Manifesto 2.0*. Dostupné na: http://www.humanitiesblast.com/manifesto/Manifesto_V2.pdf [cit. 29. 8. 2016]
- Poudat, Céline – Sylvain Loiseau. 2005. Authorial Presence in Academic Genres. In *Studies in Corpus Linguistics*, eds. Elena Tognini-Bonelli – Gabriella Del Lungo Camiciotti, 19: 51 – 68. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Ramsay, Stephen. 2013. On building. In *Defining Digital Humanities: A Reader*, eds. Melissa Terras – Julianne Nyhan – Edward Vanhoutte, 243 – 245. Burlington: Ashgate Publishing Company.
- Schreibman, Susan – Raymond George Siemens et al. 2004. The Digital Humanities and Humanities Computing: An Introduction. In *A Companion to Digital Humanities*, eds. Susan Schreibman – Raymond George Siemens – John Unsworth, XXIII – XXVI. Malden: Wiley-Blackwell.
- Spiro, Lisa. 2013. Exploring the Significance of Digital Humanities for Philosophy. Dostupné na: <http://digitalscholarship.wordpress.com/2013/02/26/exploring-the-significance-of-digital-humanities-for-philosophy/> [cit. 29. 8. 2016]
- Sula, Chris Alen. 2012. Philosophy through the Macroscope: Technologies, Representations, and the History of the Profession. *Journal of Interactive Technology and Pedagogy*, 1, 1. Dostupné na: <http://jitp.commons.gc.cuny.edu/philosophy-through-the-macroscope-technologies-representations-and-the-history-of-the-profession/> [cit. 29. 8. 2016]
- Suwara, Bogumiła. 2012. Vzťah vizuálnosti a textu v umení nových médií. In *V sieti strednej Európy: nielen o elektronickej literatúre*, eds. Bogumiła Suwara – Zuzana Husárová, 205 – 220. Bratislava: SAP a Ústav svetovej literatúry SAV.
- Svensson, Patrik. 2010. The Landscape of Digital Humanities. *Digital Humanities Quarterly* 4 (1). Dostupné na: <http://www.digitalhumanities.org/dhq/vol/4/1/000080/000080.html> [cit. 29. 8. 2016]
- Temple, J. T. 1996. A Multivariate Synthesis of Published Platonic Stylometric Data. *Literary and Linguistic Computing*, 11, 2: 67 – 75.

Digital humanities and philosophy – a problem of digital research

---

Digital humanities. Philosophy. Philosophical Methodology. Digital Research.

The aim of the paper is to clarify the interdisciplinary and methodological nature of the relationship between philosophy and the digital humanities. The examination process consists of an analysis of five modes of engagement of IT and humanities elaborated by Svensson and of their specifications in terms of digital research in philosophy. Firstly, we introduce the issue of digital humanities and their definitions; then we define Svensson's modes of engagement of IT and humanities (IT as a tool, study object, expressive medium, experimental laboratory, activist venue); and we exemplify each of them with digital philosophical projects and their methodological assumptions (the first mode is analysed in detail). The intention is to offer a systematic overview of the relationship between philosophy and the digital humanities.

Mgr. Andrej Gogora, PhD.
 Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky
 Filozofická fakulta
 Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
 Hodžova 1
 949 74 Nitra
 Slovenská republika
 gogora@gmail.com